

ARDELEANUL ÎN IMAGINARUL BUCUREȘTEAN MODERN

Adrian Majuru

Motto: „rugăm pe frații noștri de peste Carpați să binevoiască a nu se ocupa de noi, decât după ce-și fi dat onesta silință de a ne studia trecutul nostru, aplecările noastre și relațiunile în care trăim”.

Ioan Slavici, București, 1915

Aflat la întretărirea principalelor drumuri comerciale care legau sud-estul european de centrul continentului, apoi apropierea de lumea otomană – uriașă piață de desfacere, urmată de aceea reprezentată de Rusia – și de vitalitatea economică și culturală a spațiului central-european prin care se afla în legătură organică cu Apusul, Bucureștii au absorbit elemente de civilizație din toate aceste spații de cultură.

Între acestea au predominat începând cu secolul al XIX-lea, elementele de cultură apuseană și central-europeană. Cu armatele austriece și rusești au venit în București cu finalul veacului al XVIII-lea, o mulțime de negustori, liber profesioniști, meșteșugari, etc., de diferite etnii și confesiuni, care vor da treptat Bucureștilor o componentă multiculturală¹.

Pe măsură ce aceste comunități se stabilesc și capătă o identitate culturală distinctă, chiar elitistă în înalta societate bucureșteană, ele se constituie și într-un corp social de mijloc, numeros și omogen ca mentalitate urbană în sens modern.

Demersul istoriografic realizat pe scurt în materialul de față poate fi considerat un studiu de caz al vastului fenomen reprezentat în istoriografia românească recentă, de raportul mental dintre locuitorii vechiului regat și locuitorii Transilvaniei.

În ce constau deosebiri comportamentale dintre cele două corpusuri aflate în interiorul unui mecanism național fezabil? Desigur, acest uriaș eșafodaj, cu mecanismele pe care le alimentează (mental, vestimentar, comportamental, patologic, etc.) au la bază elemente de educație. Aceste elemente sunt tributare unor factori diverși care la rândul lor, adesea sunt foarte diferiți între Ardeal și restul țării: mediul familial, mediu social extrafamilial, mediul școlar, tipologiile anturajelor, accesul la valorile culturii universale. Pentru românul ardelean, existau repere întâlnite destul de rar în Moldo-Valahia: toleranță etnică și confesională, accesul la mai multe limbi vorbite și implicit la literaturile de rigoare. În Ardeal, țăranul, deși nu știa să scrie, cunoaștea elemente de limbă maghiară și germană, prin simplul contact cu purtătorii acestor culturi. Clasele de mijloc, alături de limba română, maghiară și germană, cunoșteau și alte limbi de circulație europeană,

---

¹ Adrian Majuru, *Modernitate vs. Multiculturalitate în București epocii moderne (1848-1940)*, Altera, an. V, 1999, pp. 145-146.

Vezi și studiile: *București, oraș multiethnic și Maghiarii din București*, de Ferenc Csorban, Citadela, an. IV, 1999, Cerașu-Prahova, pp. 75-88.

prin simplele contacte cu centre culturale precum Budapesta, Viena, Veneția, Zagreb, Cracovia sau Berlin².

Aceste realități nu erau întâlnite în spațiul moldo-valah, spațiu unde nu exista un mediu urban modern ci doar câteva târguri ceva mai mari care înconjurau trei-patru reședințe domnești fortificate și distruse periodic de turci sau tătari. Limbile de circulație prin saloanele aristocratice moldo-valahe erau greaca, turca iar mult mai târziu, franceza și rusa, urmate de limba germană. Erau însă valori care circulau în cerc foarte restrâns și nu erau folosite prin viu grai de majoritatea locuitorilor țării, analfabeți prin excelență.

Ardealul se afla într-un spațiu care oferea ciclic – în largi pasaje temporale, siguranța personală și a averii precum și certitudini legate de un viitor profesional sau academic, cu ramificații de liber acces în toată Europa centrală (de exemplu, țărani din Țara Bârsei, își vindeau producția de cartofi în Austria, la Graz, prin simplul acces printr-o piață liberă și lipsită de opreliști contextuale cum ar fi de pildă, granițele politice)³.

Moldo-Valahia a cunoscut modernizarea precipitat, a trăit experiențe din care a preluat modele la modul superficial iar ceea ce a construit temeinic, a reușit doar cu forțeul, prin impuneri și abuzuri.

Când vorbim de ardelean în imaginarul bucureștean modern, ne gândim la toți aceia care veneau din Transilvania, români, unguri, germani, secuici, armeni, etc. Cel puțin pentru prima parte a veacului al XIX-lea, bucureșteanul îi numea pe toți ardelenii „supuși austro-ungari”. Fără nici o deosebire etnică sau confesională. În societatea moldo-valahă, îndeosebi în lumea târgurilor și a orașelelor, ardelenii erau foarte căutați în variate meserii liberale, de la micii meseriași și servitori la militarii cu soldă. Erau foarte apreciați pentru loialitatea față de stăpân și față de client, în cazul meșteșugurilor. Ca să nu mai vorbim de importul ardelean de intelectualitate fără de care nu poate fi vorba de învățământ mediu și superior modern în Moldo-Valahia. Apoi mulți medici, avocați, primii ingineri în topometrie, construcții, etc.

Către 1830, aflăm în societatea medie bucureșteană, multe slujnice aduse din secuime, de la care, copii lăsați pe seama lor deprindeau ungurește. Erau preferate slujnicele ardelenice deoarece acestea nu aveau apucături precum hoția, înșelăciunea sau trândăvia, de care se bucurau servitorii valahi sau țigani⁴.

De acum se conturează imaginea ardeleanului, onest, curat trupește și sufletește, perseverent și calculat. Chiar și în Secuime, fetele nu aveau succes de măritiș fără de câțiva ani de menaj petrecuți în casele bucureștenilor. Mai mult, pictorul Barabas Miklos, întâlnește la București și un episcop ortodox care recita în ungurește dintr-un poet contemporan, Csokonai⁵.

² „(...) blajinul soț nu era bulgar decât cu numele. Era unul dintre acei oameni săraci care prin regiunea noastră vorbesc două, trei sau mai multe limbi... (Meliusz Jozsef, *Orașul pierdut în ceață*, Minerva, București, 1982, p. 12).

³ Bunicul se descurcă cel puțin în cinci limbi... mânase cirezi din Croația în Saxonia și Italia”. (Ibidem, p. 9)

⁴ Adrian Majuru, *Barabas Miklos și episodul său bucureștean (1831–1833)*, Revista Muzeelor, nr. 6, 2000, p. 181.

⁵ Csokorai Vitez, poet liric maghiar care a trăit în prima parte a secolului XIX.

Aceste realități se vor păstra până în momentul când începe să se consolideze statul român modern, mai exact după 1867. Schimbarea paradigmei premoderne unde ardeleanul era un om ca oricare altul, indiferent de etnia și confesiunea sa, se petrece undeva sus, în rândurile elitei politice și intelectuale românești. După dobândirea independenței în 1879, la București începe să se construiască teoretizarea unei noi paradigme, aceea a Ardealului care trebuie recuperat și asta pe fondul situației românilor ardeleni care căpătase o serie de nuanțări după 1867.

Cum pentru marea masă de români din vechiul regat, ardeleanul continua să fie acela pe care-l știa de veacuri prin urma schimburilor comerciale, clasa politică și intelectuală a considerat necesară schimbarea acestui clișeu în mentalitatea colectivă. Prin intermediul învățământului primar și secundar, precum și al presei, zeci de generații de tineri au fost învățați sistematic despre falsa situație fără ieșire a românilor ardeleni aflați sub administrație maghiară după 1867⁶. Acum se formează clișeul prin care maghiarul ardelean este transfigurat într-un fel de monstru care-i hăcuiește pe români. Astăzi, mulți români, deși nu au vizitat Transilvania în viața lor, continuă să creadă în acest clișeu propagandistic.

Desigur, acești copii de țărani, care vor trece munții la 1916, nu ajungeau să citească ziarele românești din Ardeal pentru a vedea care era cu adevărat poziția românilor ardeleni față de intențiile clasei politice românești în fața chestiunii Ardealului⁷.

Acești tineri porneau cu clișeele noii paradigme și nu puteau realiza contrariul, clinic vorbind⁸. Până și ofițerii armatei române din anii primului război mondial, au rămas uimiți în fața contradicției dintre clișeul mental impus și realitatea satelor de frontieră din Ardeal, cu străzile largi, mai mari decât bulevardele Bucureștiului! Dacă așa arăta un sat oare cum arătau orașele? Astfel de reacții au fost descrise de scriitorul Camil Petrescu⁹. Sensul invers al istoriei, a unui oraș ardelean care decade abrupt în numai cinci ani, 1915–1920, este descrisă de Meliusz Jozsef în romanul *Orașul pierdut în ceață*¹⁰.

⁶ „În multe rânduri a trebuit să ne plângem de ușurința, cu care unele din ziarele de peste Carpați se pronunță despre chestiunile ce privesc pe românii din Austro-Ungaria. Totdeauna au crezut însă că e de datoria noastră ca să trecem cu vederea niște expectorațiuni, care nu sunt decât păcate ale tinereților”. (Ioan Slavici, *Politica Națională Română – articole scrise de la 1871 la 1881*. București, Editura Autorului, 1915, p. 37)

⁷ Ardelenii sunt „oameni deprinși a calcula cu factori reali sunt interesați a ști, care va fi atitudinea Românilor înșiși au ținut la toate ocaziunile să se declare cei mai credincioși cetățeni ai Monarhiei, și această declarațiune e în deplină concordanță atât cu trecutul lor, cât și cu interesele lor de conservare națională”. (Ioan Slavici, *Ardealul – studiu istoric*, București, 1893)

⁸ „Ce știe badea Ion de Ardeal? Acestea sînt discuții de oraș, articole de gazetă. Discursuri și întruniri... După ce a aplaudat discursul, publicul merge la grădină și aplaudă cupletele Dlui Tănase... Iar badea Ion gîndește că n-are porumb și blestemă concentrarea care-îi smulge flăcâii de la seceră”. (Cezar Petrescu, *Întunecare*, Albatros, București, 1980, p. 41)

⁹ „(...) am cucerit satul. Coborâm acum pe ulița principală largă cât două bulevarde din București, cu plantații îngrădite prin mijloc”. (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, București, 1960, p. 272)

¹⁰ „(...) Împietrit în lumea devenită brusc străină, prăbușit în mine însumi... devenisem o minoritate... Cât despre români, noi nu le cunoaștem limba, nu le puteam ghici gândurile și nici ce obiceiuri au. Va trebui să ne obișnuim cu ei”. (Meliusz Jozsef, op. Cit., p. 219 și 228)

Dincolo de beletristică, avem și documentul istoric. Pentru a demonstra veridicitatea ultimei paradigme, am ales o suită de documente inedite. Evenimentele s-au petrecut între 1926–1938 iar protagonistul a fost un preot ardelean, Vasile Moga. Acesta a primit parohia Dămăroaia, pe atunci un cartier nou al Bucureștiului, format în covârșitoare parte din veterani de război. Mulți dintre aceia care au trecut munții în Ardeal, cu bagajele de clișee gata fabricate. Vasile Moga a fost victima acestor clișee. Fostul preot al cartierului, Gheorghe Bărbulescu a reacționat imediat la numirea lui Moga: „Ce vrea Mitropolia? Nu înțeleg. El este ardelean, cel puțin să fie regătean, n’ăși zice nimica”¹¹.

Plutonierul de poliție (deci autoritățile statului român!) îl apostrofa pe preot: „Dumneata ești un dictator, dar, las că am să iau cu mine zece oameni și o să te aranjez eu”, și aceasta „pe tema că sunt ardelean, și că sunt ungar”¹². O serie de enoriași alături de epitrop și consiliul bisericesc scriau patriarhului Miron Cristea – ardelean și el, că vechiul paroh, Gheorghe Bărbulescu „încontinuu azvârle intrigi între locuitorii cartierului, când pe tema cimitirului, când pe tema de naționalitate, că preotul este ardelean, etc.”¹³. Se poate citi printre rânduri că în mentalitatea oamenilor simpli și poate a intelectualității de clasă medie, românii ardeleni erau de o naționalitate diferită față de aceea a românilor din Regat. Și erau tratați ca atare. Dacă nu oficial, mecanismul gândirii lor așa funcționa și realitatea faptelor o demonstrează. La fel erau considerați și românii basarabeni, a căror elită intelectuală a început să cunoască variatele tipuri de blocaje sociale coordonate de la București¹⁴.

Drama parohului Vasile Moga poate fi desprinsă din rândurile sale către patriarh, pe care-l numește „confident sincer”: „(...) veți avea un tablou fidel al stării mele actuale sub forma unei mărturisiri sincere, căci n’ăși vrea ca posteritatea să afle, că am suferit de foame din cauza enoriașilor mei. Îi disprețuiesc neîncetând însă a-i iubi, – cu acest gest e prea mult pentru un suflet, care nu s-a coborât în mocirla vremurilor de azi...

Știu prea bine că marea cauză a nemulțumirii, a tristețelor mele este tocmai acest dezacord între natura mea prea fină și cea a mediului înconjurător adeseori grosolane, egoistă și rea. (...) Nenorocit temperament pentru om! Egoismul, materialismul, ipocrizia, mârșăvenia și prostia oamenilor – oricât de obișnuit ai fi cu infamia omenească. (...) Ce amară decepțiune a urmat munca mea titanică depusă în interesul bisericii și a enoriașilor mei de care mă văd astăzi complet părăsit nedându-mi nici măcar o atenție. În astfel de împrejurări, oricât de copleșit ar fi sufletul meu de scepticism și pesimism

¹¹ Arhiva parohială Dămăroaia, Adresă către Patriarh, 7 septembrie 1933.

¹² Arhiva parohială, Adresă Domnului Comandant al poliției, 28 iunie 1933.

¹³ Arhiva parohială Dămăroaia, Adresă către Patriarh, 29 iulie 1933.

¹⁴ „(...) am avut întâlnire cu un om politic de vază. Dânsul mi-a spus: Nu veți căpăta aci catedră, căutați aplicarea forțelor Dvs. oriunde, însă nu în România! Aceasta a fost prima supărare serioasă... Situația mea morală s-a arătat mult mai inferioară decât aveam dreptul: în țara mea, după naționalitate, eu n’am putut să primesc o catedră de profesor universitar, cu toate că în Rusia eu aveam catedră fără nici un merit național. Astfel am prăpădit toți anii mei de serviciu de până acum”. (Alexandru Boldur, *Unirea. Analiza psihologică a evenimentelor*, 1928, Chișinău, pp. 3–4)

amar, totuși uneori trebuie să-mi vărs amarul sufletului meu unui confident sincer, unui om cu inimă și suflet care înțelege că atmosfera tristă, în care sufletul meu este învăluit a fost creată de o întreagă înlănțuire de nenorociri și mizerii, de care a fost și este așa de mult presărată viața mea...”¹⁵.

Astfel de lucruri, se întâmplau dincolo de o linie mediană care pornea de la structurile sociale de mijloc. În continuare, pentru oamenii simplii și cei cu simț practic, ardelenii erau căutați și apreciați pentru seriozitatea meseriei lor. Ileana Zamfirescu își amintește la mai bine de 70 de ani, de „sosirea coșarului, Domnul Carol, un ungur cu mustața răsucită și niște ochi verzi, care străluceau pe fața drăcească, înnegrită de funingine!... Nu pot uita o duminică în care ne-a vizitat, venind de la biserică, alb, curat, cu cravată și palton negru cu guler de blană de lup – un adevărat domn”¹⁶.

Adesea, în anunțurile de mică publicitate a ziarelor interbelice, conta se pare dacă erai ardelean, originea ardeleană fiind asociată cu seriozitatea și onestitatea¹⁷.

Aceste repere ale ultimei paradigme sunt valabile și astăzi, deși transilvăneanul este considerat în bloc, un personaj demn de toată încrederea, respectabil, mereu atent, mereu altfel.

Cu toate acestea, prin același mecanism creat în final de veac XIX, și îmbunătățit în ultimii 50 de ani, apar disocierile create de clișeele naționaliste care tranșează chestiunea ardelenilor după repere abstracte: etnie, confesiune, limbă maternă. Deși, toți aceștia laolaltă, au avut nu demult convingerea unei identități naționale proprii¹⁸.

SUMMARY

People from Ardeal in the Modern Bucharestan Imagery

The present brief historiographic essay attempts at studying the vast phenomenon represented by the mental relationship between the inhabitants of the old Romanian united Principalities (Moldavia and Wallachia) on the one hand and their fellow men in Transylvania, on the other hand. The relationship was built upon elements coming from various factors such as – family, education, society a.s.o. The author makes a comparison between the two geographical areas, stressing upon the climate of ethnical and confessional tolerance present in the Ardeal area.

¹⁵ Arhiva parohială Dămăroaia, Adresă către Patriarh, 28 august 1933.

¹⁶ Ileana Zamfirescu, apud *București – un oraș pierdut*, Simetria, București, 1999, pp. 37–38.

¹⁷ Iată câteva pasaje relevante: „Transilvăneană tânără caută loc menajeră, găsesc foarte bine” (Universul, an. 55, nr. 239, 2.XII.1938, p. 20) sau „Agronom administrator sas, cu școală inferioară și superioară de agricultură din țară și străinătate, 20 de ani practică, caut post. Ioan Ferentz” (Universul, an. 56, nr. 140, 25 mai 1939, p. 14).

¹⁸ „(...) Interesele noastre sunt identice cu ale Imperiului și după convingerea care ne stăpânește, viitorul națiunii române este legat de viitorul acestui imperiu. (...) Nu credem, nu ne temem că vom fi siliți a le apăra (strămtorile Carpaților) contra fraților noștri de dincolo. Dacă însă acești frați ar nesocoti interesele națiunii, atunci întreg Imperiul cu deosebire noi avem dreptul de a ne apăra pentru apărarea lor”. (Ioan Slavici, op. cit., p. 41).